

Reijo Wilenius

Millainen olisi ajanmukainen opettajankoulutus?

Snellman-korkeakoulun steinerpedagoginen opettajankoulutus alkoi syksyllä 1981. Koulutus on virallisesti hyväksytty antamaan kelpoisuuden steinerkoulun esikoulun-, luokan- ja aineenopettajan tehtäviin.

Opinnot jaennettiin tiedollisiin, taiteellisiin ja käytännöllisiin. Tiedollisissa opinnoissa oli painopiste lapsen ja nuoren ymmärtämisessä. Taiteelliset opinnot tähtäsivät herkän havaintokyvyn ja puheilmaisuuden kehittämiseen, ja käytännöllisissä opinnoissa pyrittiin ennen muuta sosiaalisiin taitoihin. Käden taidot jäivät aluksi vähemmälle.

Myöhemmin, kun korkeakoulu siirtyi keskikaupungilta Jollaksen puisto- ja metsämaisemiin, tuli tärkeäksi ympäristönhoito. Myös harjoittelu kouluissa kuuluu käytännöllisiin opintoihin.

Kahdenkymmenen vuoden kuluessa Snellman-korkeakoulun opettajankoulutus on suuntautunut yhä enemmän *opettajan persoonallisuuden kehittämiseen*. Käytännössä siihen, että opettaja oppii itse kehittämään itseään.

Opettajankoulutuksen suunnittelun tulee lähteä opettajan työn analyysistä, siitä, *mitä tietoja, taitoja ja ominaisuuksia opettaja työssään tarvitsee*.

Steinerkoulun opettajan työssä painottuu enemmän kasvattajan kuin tiedonvälittäjän tehtävä.

Ajanmukaisessa opettajankoulutuksessa *kasvattajuuden* täytyy korostua, koska useat sivilisaatiotekijät yhä enemmän vaikeuttavat lapsen ja nuoren tervettä ja tasapainoista kehitystä.

Opettaja kasvattaa koko persoonallisuudellaan

Koska opettaja kasvattaa *koko* persoonallisuudellaan, sillä mitä hän ihmisenä on, tulevan opettajan on opittava tuntemaan itsensä, omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Ikäänkuin maaperänä, jota hän lähtee viljelemään. Itsetuntemuksen ja itsensä kehittämisen päämäärää palvelee jo yleisopinnojen keskeinen aihe, ihmisen tutkiminen.

Kaikissa opinnoissa pyritään saamaan esiin niiden kasvatuksellinen vaikutus.

Tiedollisissa opinnoissa on tavoitteena selkeä ajattelu ja oman pohtimisen herääminen, taiteellisissa opinnoissa havainnon ja myötäelämisen ja käytännöllis-sosiaalisissa opinnoissa aloitteisuuden ja yhteistyökyvyn kehittyminen. – Mutta itsetuntemuksen pohjalta opiskelijan täytyy itse löytää se mitä hän erityisesti tarvitsee.

Opettajan kasvatustehtävän korostamisesta seuraa poikkeava painopiste tiedollisten opintojen *sisällössä*: ne tähtäävät ennen muuta lapsen ja nuoren ymmärtämiseen käyttäen hyväksi Rudolf Steinerein hengentieteen avaamaa näkökulmaa lapsen ja nuoren olemukseen ja kehitykseen.

Tämä on opettajan työn lähtökohta steinerkoulussa: lasten ja nuorten ymmärtämisen pohjalta opettaja voi kehittää omia vastauksia vaihtuviin kasvatustilanteisiin.

Professori Veli-Matti Värrin mukaan ”*kasvatus* on tyystin kadonnut pedagogisten teorioiden oppimispsykologisesta valtavirrasta. Se on korvautunut oppimisen käsitteellä. Kasvatus ei ole ammatti eikä asiantuntijarooli vaan ihmiselle annettu osa. Kasvatuksessa on perimmältään kysymys luottamuksesta, rakkaudesta, arvostuksesta, tukemisesta, kannustamisesta, auttamisesta ja tilan antamisesta sekä tarvittaessa kyvystä sanoa ei.” (Helsingin Sanomat 4.2. 2001)

Opettajalla pelkkänä ammatinharjoittajana on etäinen suhde oppilaisiin. Hän siirtää heihin tietoja ja kontrolloi kokein oppimista. Opettajuudesta väitellyt Risto Patrikainen toteaa, että aidosti inhimillinen opettaja on empaattinen ja ajattelee lasten parasta. Hän on oppilaan kasvuprosessin ohjaaja. ”Etäinen opettaja tyytyy tuputtamaan valmista tietoa.” (Helsingin Sanomat 11.4. 1997)

Luokanopettaja ja kirjailija Matti Summanen valittaa, että 1970-luvun innostunut peruskoulu-uudistuksen henki on kadonnut. Kasvatustiede on ominut opettajankoulutuksen, joka ei viritä kasvatuksellista innostusta. Tarvitaan vaihtoehtoinen opettajankoulutus, joka antaa opettajalle pedagogista innostusta ja valmiutta kohdata tämän sukupolven lapset. ”Opettajan persoonana nousee tärkeimmäksi työvälineeksi.” (Millaisia opettajia koulu tarvitsee? Helsingin Sanomat 23.2. 1997) Tämä näkemys vastaa steinerpedagogista käsitystä.

Viime vuosien kasvatuskeskustelussa nousee siten *opettajan persoonallisuus tai ihmisyys* keskeiseksi teemaksi. Psykiatri Gustav Schulman toteaa, että erityisesti tunteiden ymmärtämisen ja hallitsemisen sekä sosiaaliset taidot lapsi voi omaksua ainoastaan sellaiselta aikuiselta, johon hän on tunneperäisesti kiintynyt. Vain tunnesuhteessa lapsi voi sisäistää arvoja ja normeja. Tunnesuhteen tulee olla pitkäaikainen. Muuten lapsi kokee tulleen hylätyksi ja varoo enää kiintymästä kehenkään. (Helsingin Sanomat 2.2. 2000)

Kunnioitus oppilaan henkistä vapautta kohtaan

Vaikka opettaja on *oppilaan kasvuprosessin ohjaaja* – kuten Risto Patrikainen edellä toteaa – täytyy opettajankoulutuksen toisaalta herättää tulevassa opettajassa *kunnioitusta oppilaan henkistä vapautta kohtaan*, niin että hän tietoisesti välttää oppilaan ohjaamista johonkin tiettyyn maailmankatsomukseen. (Sitä ei tietenkään voi täysin välttää, että opettajan omat arvot heijastuvat hänen opetuksessaan.)

Filosofi Rauno Huttunen toteaa osuvasti, että kasvattajan pedagogiseen velvollisuuteen kuuluu auttaa oppilaita ”kehittämään omaa arvostelukykyään maailmankatsomuksellisten kysymysten suhteen”. Kasvattaja rikkoo modernin opettajuuden eetosta vastaan, jos hän yrittää johdattaa oppilaansa tiettyyn uskonnolliseen, ateistiseen tai agnostiseen maailmankatsomukseen. ”Opetuksen tulee avata maailmoja eikä sulkea niitä. [...] Koulun on pikemminkin edistettävä oppilaiden maailmankatsomuksellista mielikuvitusta kuin rajoitettava sitä.”¹

Huttusen mukaan on oikeutettua vaikuttamista se että oppilaalle välitetään moraalisen käyttäytymisen ja ihmisarvon huomioon ottamisen periaatteet, jotta ihmisten yhdessä eläminen olisi ylipäätään mahdollista. (Lisään että enemmän kuin ”periaatteiden välittäminen” vaikuttaa oppilaisiin se, miten opettaja *itse* on omaksunut sellaiset inhimillisen kanssakäymisen periaatteet.)

Oppilaan henkistä vapautta edistää nähdäkseni myös se, että opettaja käyttää tiedollisissa ja katsomuksellisissa aineissa *fenomenologista (ilmiökeskeistä) lähestymistapaa*, johon Snellman-korkeakoulussa opiskelijat perehtyvät yleisopinnoista lähtien. Se merkitsee, että opitaan ensin elävästi ja tarkasti *havainnoimaan* ilmiöitä, ennen kuin niille etsitään selityksiä ja tulkintoja. Henkistä vapautta edistää sekin että esitetään useita mahdollisia tulkintoja, samoin kuin se että perehdytään erilaisiin elämän- ja maailmankatsomuksiin.

Didaktiikkaa

¹ Tapio Puolimatkan käsitys indoktrinatiivisesta opetuksesta. (Niin & Näin no 4/1998, s. 28.)

Opettajankoulutuksessa on perehdyttävä hyvin koulun *oppiaineiden didaktiikkaan* (opetusoppiin) oppilaiden eri ikävaiheissa, ei pelkästään oppiaineiden sisältöihin, joiden tietämystä voi lisätä opintojen jälkeen. Sillä opettajan toimenkuvaan kuuluu, että hän tiedollisia opetusjaksoja valmistellessaan hankkii jatkuvasti uutta tietoa. Muistan miten luokanopettajana steinerkoulussa oli käytettävä paljon aikaa jaksojen valmistamiseen – siihen kului suuri osa kesälomasta. Pelkällä rutiinilla ei pärjännyt. Onneksi jo siihen aikaan – 1960-luvulla – oli eri oppiaineista (steinerpedagogisia) didaktisia teoksia.

Luokanopettajaliiton puheenjohtaja Petri Kääriäinen on valittanut aineenopetuksen teoreettisuutta ja yleisen didaktiikan puutetta. ”Luokanopettajat eivät perusopetuksen 1-6 luokilla työskennellessään kaipaa aineenopettajan koulutusohjelmassa annettavaa, yhden tieteenalan sisällä menevää, usein teoreettista tietämystä. Enemminkin kaivataan didaktista ja pedagogista, oppimistapahtumaa pohdiskelevaa ja oppilaan ajattelua tutkivaa koulutusta.” (Helsingin Sanomat 11.5. 2000.) – Muuten saadaan tulokseksi – kuten prof. Torsten Husén sanoi 1980-luvulla Ruotsin peruskoulusta – maailman paras tieteellinen opetus ja vähiten kiinnostuneet ja oppivat oppilaat.²

Oppilaan ymmärtämistä edistää myös *opettajien ja vanhempien keskustelu*, opettajan vierailut oppilaiden kotona, joka kuuluu steinerkoulun luokanopettajan toimenkuvaan. Huomasin luokanopettajana että vanhempien kohtaaminen saattoi selvittää arvoituksia oppilaan käyttäytymisessä. Esimerkiksi erään oppilaan epärehellisyys johtui ilmeisesti siitä, että hänen isänsä käytti usein ruumiillista kuritusta. Väitöskirjassaan Koulutulokkaiden isät lastensa koulunkäynnin tukena (HY 2001) Markus Torkkeli toteaa, että vanhempien yhteistyöllä koulun kanssa on vaikutusta lasten koulumenestykseen. Kuitenkaan ”opettajankoulutuksessa kodin ja koulun yhteistyöhön ei juuri kiinnitetä huomiota”.

Kolme päätöstä

Ehkä olennaisin tavoite steinerpedagogisessa opettajankoulutuksessa on tarjota *lähtökohta itsensä ja työnsä jatkuvaan kehittämiseen*. Tämän tulisi olla perusvire ylipäänsä koulutuksessa ihmissuhdeammatteihin.

Voidaan sanoa että ihmisyyteen kuuluu itsensä kehittäminen. Snellmanin sanoin: ”Itse sivistymisen prosessi on ihmisessä inhimillistä.”³

Siksi opettajankoulutus Snellman-korkeakoulussa alkaa yleisinhimillisesti kehittävillä yleisopinnoilla.

Tavallaan opettajaksi aikovan on tehtävä kolme peräkkäistä päätöstä. (1) Ensin, perehdyttyään yleisopinnoissa ihmisyyden ulottuvuuksiin ja vaatimuksiin, *hän päättää kehittyä ihmisenä*.⁴ (2) Koettuaan opettajana olemista – opiskelijalta

² Kun kävin pedagogisessa kollokviossa Moskovan pedagogisessa valtion yliopistossa syksyllä 1999, kuulin Venäjän opetusministeriön tutkijan S.V. Kliminin esitelmän tutkimuksestaan, jossa hän oli sekä Venäjällä ja Suomessa (yhdessä suomalaisen steinerpedagogi Eero Peltosen kanssa) tutkinut oppilaiden opiskelukiinnostusta (interest for studying) ja opiskelun itseorganisointia (self-organization in learning activities). Kummassakin suhteessa oppilaiden taso steinerkouluissa oli korkeampi kuin vertailukouluissa. Samanlainen oli tulos kun verrattiin oppilaiden havaintokykyä (ability to make observations of the surroundings) ja kuvallista ja käytännöllistä ajattelua (figurative and practical thinking, supplementing abstract thinking).

³ Ks. Reijo Wilenius, Snellmanin linja (Gummerus, Jyväskylä 1978), luku 11: Sivistys ja vapaus.

⁴ Dos. Simo Skinnari kirjoittaa artikkelissa Arvokasvatuksen haaste opettajankoulutukselle (Julkaisussa Innovatiivinen yliopisto? Jyväskylän yliopiston koulutuksen tutkimuslaitos, 2000), että

edellytetään, että hänellä on kokemusta työstä lasten kanssa – *hän päättää ryhtyä opettajaksi.* (3) *Ja lopuksi on päätettävä: millaiseksi opettajaksi? ”Normaaliksi”, steinerpedagogiseksi vai jonkin muun uudistus suunnan opettajaksi? Vai ylipäänsä uudistavaksi opettajaksi?*

Sitä varten hänen on ainakin alustavasti syytä perehtyä vaihtoehtoihin opettajuuden mahdollisuuksiin.⁵

Mutta tärkein päätös – toistan – on *itsensä ja työnsä jatkuva kehittäminen.*

Tältä kannalta steinerpedagogisessa opettajankoulutuksessa perehdytään itsensä kehittämisen menetelmiin, joihin kuuluu myös taiteellinen harjoittelu, annetaan tiedollisia ja filosofisia virikkeitä itsetuntemukseen ja elämänhallintaan, elämänkaaritutkimukseen ja oman elämänkaaren ymmärtämiseen. Ja opetuksessa käytetään mahdollisimman paljon omaan pohdintaan ja tutkimiseen kannustavia menetelmiä, esim. kommentoivat referaatit kirjoista ja opetusjaksoista.

Kasvatustieteen professori Erkki Viljanen totesi jo 1980-luvun puolivälissä, että (nykyinen) yliopisto ei kasvuympäristönä mahdollista riittävää eettistä kasvatusta.⁶ Empiiriselle tutkimukselle ei ihmisarvoa ole olemassa. Kasvatustiede on 1950-luvulta lähtien suuntautunut tiukan empiirisesti. – Tosin tämä suuntaus on 1990-luvulta alkanut rakoilla. Ja mm. Skinnari esittää ’sivistysyliopiston’ uuden opettajankoulutuksen arvoperustaksi lainaten prof. Sven Krohnin lausumaa: ”Tietoon pyrkiessään ajattelu etsii totuutta, tahtominen saavuttaa ihanteensa hyvyudessa ja tunteen välityksellä koemme kauneutta.”⁷

Opettajankoulutuksen kaksi alikehittyntä ulottuvuutta ovat *arvojen, ihanteiden ja päämäärien pohdinta ja kasvatuskäytännön harjoittelu.*

Väitöskirjassaan eettisen kasvun mahdollisuudesta (Tampereen yliopisto, 1996) Sirpa Törmä katsoo, että kasvatusta on eettinen elämänmuoto, jossa kasvattaja ottaa jatkuvasti kantaa kasvatettavan hyvään ja joutuu tekemään moraalisia valintoja. Siksi opettajankoulutuksen tulisi sisältää sellaista filosofista ainesta, joka herättää omaa pohdintaa.

Kirjoittaja on filosofian emeritusprofessori, joka on julkaissut yli 20 kirjaa. Hän on mm. Kriittisen korkeakoulun ja Snellman-korkeakoulun perustaja sekä toiminut Eurooppalaisen kasvatuksen vapauden foorumin (EFFE) presidenttinä.

ihmissuhdeammateissa, kuten opettajan ammatissa, ihmisyyttä kohti kasvaminen on keskeinen osa asiantuntijuutta. Hän viittaa Leena Syrjälän toteamukseen artikkelissa Onko koulun kello myöhässä? (teoksessa H. Niemi [toim.], *Opettaja modernin murroksessa*, Jyväskylä 1998), että opettajaksi tuleminen on ”mitä syvällisimmässä mielessä ennen kaikkea ihmiseksi tuleminen”. – Samoin Hannu L. T. Heikkisen väitöskirjassa *Toimintatutkimus, tarinat ja opettajaksi tuleminen taito* (JY 2001) todetaan, että ”opettajankoulutus on sekä ammatillista että persoonallista kasvua, eikä näitä kahta voida täysin erottaa toisistaan”.

⁵ Sitä ei yliopistollinen opettajankoulutus vielä tarjoa.

⁶ Tarvitaanko yliopistossa eettistä kasvatusta? (Skinnarin lainaus, emt. s. 178.)

⁷ Skinnari, emt. s. 187.